

بررسی نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در کاهش عوامل موثر بر بروز فساد اداری در سازمان ثبت اسناد و املاک استان لرستان از دید کارکنان آن سازمان

رضا سپهوند ۱

محمود رضا اسماعیلی ۲

حمیدرضا خدام باشی امامی ۳

چکیده

این تحقیق به بررسی نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در کاهش عوامل موثر بر بروز فساد اداری پرداخته است. هدف این است که تاثیر چهار سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، حسابداری، بایگانی و رسیدگی به شکایات بر کاهش فساد اداری مشخص شود. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی، و از لحاظ ماهیت و روش توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری کلیه مدیران و کارشناسان اداره کل ثبت اسناد و املاک استان لرستان و اداره ثبت اسناد و املاک شهرستان خرم آباد به تعداد ۱۰۰ نفر می باشد؛ روش نمونه گیری، احتمالی طبقه بندی شده است که با توجه به آن، حداقل تعداد نمونه ۸۰ نفر به دست آمد. نتایج نشان داد که مواردی مانند تسهیل بازیابی اسناد و مدارک، افزایش پاسخگویی واحد بایگانی به استعلام های مربوطه و کاهش دسترسی افراد غیر مسئول به پرونده ها از طریق سیستم الکترونیکی بایگانی، کاهش دسترسی افراد غیر مسئول به مدارک حسابداری و افزایش کنترل بر فرایند حسابداری از طریق سیستم حسابداری الکترونیکی و همچنین افزایش دسترسی ارباب رجوع به اطلاعات مورد نیاز از طریق سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، بیشترین نقش را در کاهش عوامل بروز فساد اداری دارند.

واژگان کلیدی: فساد اداری، فناوری اطلاعات و ارتباطات، عوامل موثر بر بروز فساد اداری، شفافیت، دولت الکترونیک

۱. دکتری مدیریت، عضو هیئت علمی دانشگاه لرستان

۲. دکتری مدیریت، عضو هیئت علمی دانشگاه لرستان

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت دانشگاه لرستان - hamid.reza.khodambashi@gmail.com

مقدمه

فساد اداری کم و بیش گریبان گیر همه‌ی کشورهای می‌باشد (زرنندی و عابدی جعفری، ۱۳۸۶: ۱)، (بلکپورنا و دیگران، ۲۰۰۶: ۲۴۴۷) و به عنوان یکی از مهم ترین دغدغه‌های کنونی جامعه‌ی جهانی است (زرنندی و عابدی جعفری، ۱۳۸۶: ۱). در واقع هیچ کشور پاکی به لحاظ فساد اداری در دنیا وجود ندارد (خضری، ۱۳۸۷: ۳). از هنگامی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان یافته به خود گرفته، فساد اداری نیز در نتیجه‌ی تعاملات درونی با محیط، از متن سازمان ظهور کرده است. فساد اداری در جهان به خصوص در کشورهای در حال توسعه رو به افزایش است و دولت مردان به دنبال راه حل‌هایی برای کاهش و یا احتمالاً حذف آن می‌باشند. در ایران نیز همانند کشورهای دیگر، هر از گاهی مواردی از فساد اداری، اختلاس^۱، رشوه خواری^۲ و غیره در دستگاه‌های دولتی مشاهده می‌شود (عباسی شاهکوه، ثقفی و عبدالهی، ۱۳۸۶: ۱).

آمار منتشر شده از طرف سازمان شفافیت جهانی (TI)^۳ نشان می‌دهد که ایران از نظر سلامت اداری^۴ در سال ۲۰۱۰، از کل ۱۷۸ کشور در رده‌ی ۱۴۶ قرار داشته است. (-corruptionpercep tionindex, 2010) رده‌ی ایران در سال ۲۰۰۹ از کل ۱۸۰ کشور، ۱۶۸ (-corruptionpercep tionindex, 2009) و در سال ۲۰۰۸ از کل ۱۸۰ کشور، ۱۴۱ بوده است (-corruptionpercep tionindex, 2008) که این نشان دهنده‌ی وضعیت بد ایران از نظر سلامت اداری است. اجماع کلی در میان اقتصاددانان و سیاست گذاران به وجود آمده که وجود دولتی پاک و به دور از فساد برای توسعه امری ضروری و قطعی است (صادقی، ۱۳۸۷: ۲).

در ادامه به بررسی مفاهیم فناوری اطلاعات و ارتباطات و فساد اداری و تأثیر این فناوری بر فساد اداری پرداخته شده است.

فناوری اطلاعات و ارتباطات

یکی از جدیدترین شیوه‌های مورد بحث برای کاهش فرصت‌های فساد، بکارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات^۵ در سازمان‌ها است. می‌توان فناوری اطلاعات را بعنوان مجموعه‌ای از سیستم‌های رایانه‌ای مورد استفاده‌ی یک سازمان تعریف کرد. در تعریفی دقیقتر، فناوری

1 Embezzlement

2 Bribery

3 Transparency International

4 Health Administration

5 Information and Communication Technology

اطلاعات به جنبه‌ی تکنولوژیکی سیستم اطلاعات^۱ اشاره دارد و شامل سخت افزار^۲، نرم افزار^۳، پایگاه‌های داده^۴، شبکه‌ها و دیگر تجهیزات الکترونیک است. فناوری اطلاعات رami توان یک نظام فرعی از یک سیستم اطلاعات به حساب آورد. گاهی واژه‌ی فناوری اطلاعات و سیستم اطلاعات به جای یکدیگر نیز بکار برده می‌شوند (توربن و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۰).

دولت الکترونیک به معنی بکارگیری فن آوری‌های اطلاعات و ارتباطات برای کسب اطلاعات و تکمیل کردن خدمات دولت است (شریفی و مانیان، ۶۳: ۲۰۱۰). به عبارتی دیگر دولت الکترونیک را توسعه‌ی سریع و انتشار فن آوری اطلاعات و ارتباطات منجر به ایجاد دولت الکترونیک شده است که سریعاً توسط بسیاری از دولت‌ها پذیرفته شده است. با رشد اینترنت و فناوری‌های وابسته، دولت‌ها در حال حرکت به سوی ارابه‌ی آن لاین^۵ خدمات هستند که به طور کلی دولت الکترونیک نامیده می‌شود (گیلگارسیا و مارتینز مویانو، ۲۶۶: ۲۰۰۷). می‌توان به شکل ارابه‌ی خدمات و اطلاعات دولتی به عموم با استفاده از وسایل الکترونیک تعریف کرد (بویان، ۵۶: ۲۰۱۱).

به طور کلی ویژگی‌های زیر برای دولت الکترونیک در نظر گرفته شده است:

۱. کوچک بودن: دولت الکترونیک نباید بیش از حد گسترده باشد تا از اتلاف سرمایه و نیروی انسانی جلوگیری نماید، بنابراین بهتر آن است که دولت‌های بزرگ به دولت‌های محلی و کوچک تر تقسیم شود.
۲. مقید به اخلاق: دولت الکترونیک بایستی حریم اطلاعاتی و خصوصی افراد جامعه را رعایت نموده و به اخلاق مقید باشد.
۳. جوابگو بودن: دولت الکترونیک بایستی جوابگوی فعالیت‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی که انجام می‌دهد باشد، به طوری که مردم بتوانند از روند فعالیت‌ها و پیشرفت‌های مورد نظر اطلاع و آگاهی یابند.
۴. پاسخگو بودن: دولت الکترونیک بایستی در صورتی که در فعالیتش مشکلاتی بروز نماید به مردم پاسخگو باشد.
۵. شفاف بودن: دولت الکترونیک بایستی در رابطه با امور شهروندان از مواضع شفاف برخوردار نماید (دهقان، سازمان بازرسی کل کشور).

1 Information Systems

2 Hardware

3 Software

4 Database

5 Online

می توان فعالیت های دولت الکترونیک را به دو گروه اصلی تقسیم کرد:

-از دیدگاه خدمات ارائه شده

• تحویل الکترونیکی خدمات به شهروندان و کسب و کارها با هدف کمک به تحویل آنلاین خدمات

• دموکراسی الکترونیکی با هدف کمک به ایجاد رأی گیری الکترونیکی

• مدیریت الکترونیک با هدف کمک به ایجاد حمایت برای خط مشی ها و تصمیم گیرندگان

و کار تیمی بین آن ها و خبرگان

-از دیدگاه تعاملات بخش های مختلف با یکدیگر

۱• ارتباطات دولت با دولت (G2G): شامل ارتباطات درونی نمایندگی ها و ارتباطات بین

دولت ها است (شریفی و زارعی، ۴: ۲۰۰۴). این طبقه در جهت بهبود کارایی تحویل زمان انتقال

اطلاعات درون خود دولت و یا با دیگر دولت ها کوشش می کند. این طبقه به دولت اجازه ی برقراری

ارتباط مؤثر را از طریق حذف تکرارها و اضافه کاری ها می دهد (فیسمن و گاتی، ۳۳۲: ۲۰۰۲).

۲• ارتباطات دولت با شهروندان (G2C): شامل ارتباطات دولت با استفاده کنندگان خدمات در

بخش های غیر تجاری است (شریفی و زارعی، ۴: ۲۰۰۴). این طبقه بر توانایی دولت و شهروندان

در دادن اطلاعات به همدیگر به صورت الکترونیکی و مؤثر تمرکز دارد. شهروندان از این گونه

ارتباطات منافع زیادی می برند. یکی از این منافع مربوط به ارسال ساده ی فرم ها و ثبت نام هایی

که قبلاً باید شخص مدت زیادی در صف می ایستاد، می باشد (فیسمن و گاتی، ۳۳۲: ۲۰۰۲).

۳• ارتباطات دولت با کسب و کارها (G2B): شامل ارتباطات دولت با بخش های تجاری و

خصوصی است (شریفی و زارعی، ۴: ۲۰۰۴). این طبقه بر کاهش هزینه ها و جمع آوری بهتر اطلاعات

تمرکز دارد. این شکل از ارتباطات به دولت ها اجازه می دهد که اقلام مورد نیاز را خریداری کند،

صورت حساب ها را پرداخت کند و با تجارت مؤثر و کم هزینه ارتباط برقرار کند (فیسمن و گاتی،

۳۳۲: ۲۰۰۲).

• دولت با کارمندان (G2E): برای فراهم کردن اطلاعات برای کارمندان بخش عمومی با

استفاده از اینترنت یا شبکه خصوصی طراحی شده است تا آن ها به اطلاعات منابع انسانی مانند

مزایای پرسنلی و بازنشستگی دسترسی داشته باشند (دهقان، سازمان بازرسی کل کشور).

1 Government-to-Government

2 Government-to-Citizen

3 Government-to-Business

4 Government-to-Employees

• شهروندان با شهروندان (G2C): به شرطی که تعامل بین شهروندان مرتبط با دیگر طبقه های دولت الکترونیک باشد (بلدیز، ۲۰۰۷:۶۵۰).

• درون دولتی: این طبقه بر سیستم های تحویل درون سیستم دولت الکترونیک تمرکز دارد. این طبقه به دولت اجازه می دهد که زنجیره ی تأمین خود را مدیریت کند تا موجودی را به حداقل برساند (فیسمن و گاتی، ۲۰۰۲:۳۳۳).

سازمان های بین المللی مانند سازمان توسعه و همکاری اقتصادی و سازمان ملل همانند محققان و سیاست مداران، مزیت هایی برای دولت الکترونیک بیان کرده اند:

۱. دولت الکترونیک وسیله ای برای اثربخشی بیش تر و مدیریت بهتر خواهد بود.
  ۲. دولت الکترونیک هماهنگی و همکاری دولت را افزایش و بهبود می دهد.
- دولت الکترونیک مشارکت عمومی در کارهای دولتی و فرایندهای دموکراتیک را افزایش داده و افراد و دولت را به همدیگر نزدیک تر می کند (گیلگاریا و مارتینز مویانو، ۲۰۰۷:۲۶۶).

فساد اداری

آژانس توسعه ی بین المللی ایالات متحده ی آمریکا^۱، فساد را به سوءاستفاده از اقتدار برای منافع شخصی تعریف کرده است (خلفخانی، ۱۳۸۹: ۸۸). بانک جهانی^۲ و سازمان بین المللی شفافیت، فساد را سوءاستفاده از اختیارات دولتی (قدرت عمومی) برای کسب منافع شخصی (خصوصی) می دانند این تعریف مورد توافق عمومی در جهان است (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۱۷). تحقیقات در مورد رفتار کارمندان فاسد نشان داده است که فساد می تواند به گونه های مختلفی باشد. مانند خرابکاری های عمدی، دزدی و رفتارهای ضد شهروندی (کساکو و گلری، ۲۰۰۵: ۲۵۳). در یک تقسیم بندی، فساد را می توان به چهار دسته ی فساد سیاسی، فساد اداری، فساد اقتصادی و فساد فرهنگی تقسیم کرد (صالحی، ۱۳۸۸: ۳).

به طور کلی فساد اداری عبارت است از:

الف) اقدامات ماموران دولتی که با هدف انتفاع و بهره برداری برای خود یا اشخاص دیگر یا در قبال دریافت مال برای خود یا اشخاص دیگر از راه های زیر انجام می پذیرد:

۱. نقض یا تعبیر و تفسیر قوانین و مقررات و ضوابط کاری
۲. تغییر در قوانین و مقررات و ضوابط کاری
۳. خودداری، کند کاری و یا کوتاهی در انجام وظایف قانونی در قبال ارباب رجوع

1 Consumer-to-Consumer

2 United States Agency for International Development (USAID)

3 World Bank

۴. تسهیل یا تسریع غیر عادی در انجام کار برای اشخاص معین در مقایسه با دیگران
 ب) اقدامات اشخاص حقیقی و حقوقی که با هدف انتفاع و بهره برداری برای خود یا اشخاص دیگر یا در قبال پرداخت مال به مأموران دولت به منظور برخورداری از مزایا و امتیازات از راه های غیر صحیح انجام می پذیرد. باین تعریف، تخلفات مأموران دولتی که از مصادیق فساد تلقی می شود به شرح زیر است:

۱. دریافت هر نوع مال یا تقاضای دریافت یا توافق برای دریافت و یا پیشنهاد دریافت آن برای خود یا هر شخص دیگر، مستقیم یا با واسطه، به صورت انفرادی یا مشترک با شخص یا اشخاص دیگر برای:

- انجام کاری یا چشم پوشی از انجام کاری در ارتباط با وظایف سازمانی و شغلی؛
- تسریع، تسهیل، توجه خاص و کمک در انجام کاری یا معامله ای؛
- تأخیر، کند کاری، کم توجهی و ممانعت از انجام کاری یا معامله ای؛
- عدم رعایت منافع و مصالح دولت و سازمان متبوع در محاکم و مراجع با اعلام و رأی غیر واقعی؛
- ارائه ی گزارش های غیر واقعی و یا مجبور کردن دیگر کارکنان به ارائه ی گزارش غلط و غیر واقعی

۲. پرداخت هر نوع مال یا توافق برای پرداخت آن به دیگر مأموران دولتی برای کسب موفقیت های اداری و سازمانی برای انتفاع خود یا اشخاص دیگر به صورت مستقیم یا با واسطه

۳. پرداخت هر نوع مال، توافق یا پیشنهاد برای پرداخت آن از محل منابع دولتی و اموال عمومی و هم چنین اختصاص امتیازات و موقعیت های اداری در اختیار دستگاه مطبوع به مأموران دولتی شاغل در دیگر دستگاه ها با هدف انتفاع دستگاه یا تسریع غیر متعارف در انجام امور یا چشم پوشی از انجام کاری

۴. سوءاستفاده از مقام و موقعیت اداری و سازمانی به منظور انتفاع یا بهره مندی غیر متعارف اشخاص از امتیازات و موقعیت های اداری

۵. به دست آوردن هر نوع مال یا تقاضای دریافت یا توافق یا استفاده از امتیازات و موقعیت های اداری دیگر دستگاه های اجرایی توسط مأموران دولتی

۶. هر نوع مشارکت در انجام معاملات و اجرای قراردادها با اشخاص حقیقی و حقوقی و دستگاه های اجرایی دیگر که مستقیماً با وظایف دستگاه متبوع مأمور دولتی مرتبط باشد (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۱۹).
 فساد همیشه با حرکات غیر قانونی متبلور نمی شود، ممکن است تصمیماتی در جهت انجام وظایف قانونی صورت گیرد، ولی در مقطعی باشد که منافع آن شامل افراد خاصی گردد. از این دیدگاه، فساد اداری به دو دسته ی فساد اداری قانونی و فساد اداری غیر قانونی تقسیم می شود (صالحی، ۱۳۸۸:

۵. آژانس توسعه‌ی بین‌المللی ایالات متحده‌ی آمریکا، از دو نوع فساد غالب شامل فساد اجرایی یا فساد اداری و فساد وسیع^۱ نام می‌برد (خلفخانی، ۱۳۸۹: ۸۸).
 آستراتیفلد^۲ فساد اداری را به دو نوع فساد اداری بین‌بخشی^۳ و فساد اداری در درون دولت^۴ تقسیم کرده است (خلفخانی، ۱۳۸۹: ۸۸). آمولسن^۵ معتقد است فساد انواع متعددی چون رشوه، اختلاس، کلک‌های اقتصادی یا فریب، باج‌گیری، امتیاز دهی به دوستان و اقوام دارد (رفعی پور، ۱۳۸۶: ۲۱).

فساد صرفاً پیامدهای منفی ندارد، بلکه در شرایط نامساعد اقتصادی و اجتماعی، فساد و پیامدهای آن می‌تواند هم از لحاظ اجتماعی و هم از لحاظ فردی کارساز باشد (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۰). طرفداران مکتب کارآمدی فساد اداری مانند لَف^۶، بایلی^۷، هانتینگتون^۸ و لویی با تأکید بر ناکارآمدی قوانین و نهادها در کشورهای در حال توسعه، فساد اداری را روشی برای غلبه بر ناکارآمدی قوانین و مقررات می‌دانند و معتقدند که فساد نقش روغن را برای چرخ‌های خشک این نظام‌های اداری و اقتصادی ایفا کرده و رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری را تسهیل میکند. بنابراین طرفداران مکتب کارآمدی فساد، آن را یک هزینه کسب و کار می‌دانند که در کشورهای در حال توسعه منفعت آن بیش‌تر از هزینه‌اش است (علیزاده ثانی و فانی، ۱۳۸۶: ۲). اما اکثر محققان برای فساد پیامدهای منفی را در نظر گرفته‌اند و آن را برای رشد و توسعه، مخرب دانسته‌اند (باردان، ۱۳۷۸: ۴). فساد باعث کاهش رشد و سرمایه‌گذاری خصوصی می‌شود، ایجاد خط‌مشی اقتصادی را محدود می‌کند، باعث تخصیص نامناسب استعدادهای می‌شود، باعث تضعیف اعتماد عمومی می‌شود و منجر به اختلال در قوانین می‌گردد. هرچه فساد بیش‌تر باشد، گرایش به چنین اعمالی بیش‌تر است (آلجاندر و گوئررو و رودریگز، ۲۰۰۸: ۳۵۷). سطوح بالای فساد باعث کاهش سودمندی خدمات دولتی می‌شود (سیوچینی و دیگران، ۲۰۰۳: ۵۰۴). فساد منجر به عدم ثبات سیاسی و بحران مشروعیت سیاسی برای حکومت می‌شود. مشروعیت سیاسی نیازمند حمایت عمومی است، در حالی که حمایت عمومی بر اساس توانایی دولت در تهیه‌ی کالاهای عمومی و بهبود زندگی شهروندان است (هیگز، ۲۰۰۱: ۴).

1 Grand Corruption

2 Stratified

3 Dual Sector Corruption

4 Public Sector Corruption

5 Amnuldson

6 Leff

7 Bayley

8 Huntington

بررسی های تجربی و تئوریک، عوامل بسیاری را پیدا کرده اند که با فساد رابطه دارد که در زیر به آن ها اشاره می شود.

عوامل اداری و مدیریتی

• قوی نبودن فرهنگ سازمانی و عدم دلبستگی کارکنان و مدیران به سازمان و اهداف آن
 • مسایل و مشکلات اقتصادی کارکنان و بی توجهی به وضع زندگی کارکنان و نیز بیم از افزایش تورم و عدم اطمینان به آینده ی شغلی

• عدم ثبات مدیریتی و ابهام در سیاست ها

• توزیع نامناسب درآمد بین گروه ها در سازمان و بین کارکنان بخش های دولتی و غیر دولتی (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۱). کشورهای که میزان اختلاف دستمزدها بین دو بخش خصوصی و دولتی زیاد است، سطح بالاتری از فساد را دارا می باشند (وو، ۲۰۰۳: ۲۱). جبران خدمات مناسب کارکنان دولتی یکی از عوامل پایین آمدن سطح فساد در ادارات دولتی است (قلی پور و نیک رفتار، ۱۳۸۵: ۴).

• اعطای اختیارات بیش از حد و قدرت زیاد و سوء استفاده از آن ساختار سازمانی که به مأموران میزان زیادی اختیار می دهد، متحمل سطوح بالاتر فساد می شود (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۱). زمانی که مأموران توانایی انحراف از قوانین و فرایندها را دارند، آن ها قادر خواهند بود که از طریق تخصیص منابع سازمانی به طور متفاوت در برابر گرفتن رشوه، منافع به دست آورند (هیگز، ۲۰۰۱: ۵).

• نقصان و پیچیدگی قوانین و مقررات و عدم تطابق با واقعیت های ملموس: چیزی که در نظام اداری کنونی واقعیت دارد این است که واحدهای اداری معمولاً با تعداد زیادی از قوانین و مقررات غیر واقعی و یا غیر ضروری مواجه هستند و ابهامات موجود در رویه های اداری و استانداردهای جاری کار، امکان هر گونه تصمیم و اقدامات خود سرانه را به کارگزاران آن ها می دهد (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۱).

• عدم توجه به شایسته سالاری و واگذاری فعالیت های حساس به افراد غیر متعهد و بی تجربه (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۱). ویژگی های شایسته سالاری نقش مهمی در کاهش فساد بازی می کند، واژه های کلیدی شایسته سالاری، آزمایش های رقابتی در استخدام، استخدام سخت گیرانه، سیاست های اخراج در مقابل وظایف سیاسی، دوره ی بلند مدت تصدی شغلی و ارتقاء از داخل است. در این راستا حرفه ای گری در مدیریت دولتی، اهمیت بسزایی دارد.

بی تردید حضور حرفه ای ها در مناسب دولتی، سبب کاهش فساد می شود (قلی پور و نیک رفتار، ۱۳۸۵: ۴).

• عدم انگیزه ی ناشی از نبود نظام تشویق و تنبیه مناسب

• انحصار فعالیت های اداری برای گروه های خاص

• ضعف ساختارهای نظارتی و فقدان هماهنگی های لازم در بعد نظارت

• نبود شفافیت و پاسخگویی در فعالیت های نظام اداری (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۲). اساسی ترین علت و زمینه ی وقوع فساد در هر کشوری می تواند وجود نقاط ضعف متعدد در مستندسازی فعالیت های سیاسی و اقتصادی و وضعیت مالی اشخاص حقیقی و حقوقی باشد. نتیجه ی مستقیم این نقصان (عدم مستند سازی)، عدم امکان ایجاد شفافیت در فعالیت های انجام شده و وضعیت مالی اشخاص است که این امر (عدم ایجاد شفافیت در فعالیت های اقتصادی، سیاسی، اداری، اجتماعی و فرهنگی) علت اساسی وقوع فساد است (قلی پور و نیک رفتار، ۱۳۸۵: ۴).

• حکومت قانونی: بعضی از محققان معتقداند که حکومت قانونی قوی تر در یک کشور، منجر به سطوح پایین تر فساد می شود. مأموران فاسد برای گرفتن رشوه انگیزه ی کم تری خواهند داشت اگر احتمال دستگیر شدن بالا باشد و یا اگر جریمه ها شدید و محکم باشد (وو، ۲۰۰۳: ۲۱).

عوامل فرهنگی و اجتماعی

• فقدان وجدان کاری، انضباط اجتماعی و عدم توجه به مبانی ارزشی جامعه

• ناآگاهی یا آگاهی کم افراد از حدود وظایف و فعالیت های دستگاه های گوناگون

• نظام تأمین اجتماعی ناکارآمد به ویژه برای حمایت از کارمندان دولت (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۲).

• بعضی از محققان فرض را بر این گذاشته اند که فرهنگ هایی که گرایش به خانواده دارند، متمایل تر به فساد هستند زیرا اعضای خانواده به همدیگر کمک می کنند (وو، ۲۰۰۳: ۲۲).

عوامل سیاسی

• ساختار سیاسی اجتماع، میزان قدرت و مسئولیت سیاستمداران را مشخص می کند، آنان از این طریق بر منافع و هزینه هایی نظارت می کنند. سه متغیر عمده ی سیاسی که می توانند بر میزان فساد تاثیر بگذارند عبارتند از: نحوه ی تقسیم قدرت سیاسی، میزان آزادی سیاسی به ویژه قدرت نقد حاکمیت، میزان ثبات سیاسی (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۲).

عوامل اقتصادی

در کشورهای پیشرفته نقش دولت به سیاست گذاری های کلان محدود شده است، اما در کشورهای در حال توسعه دولت با تمام ابعاد زندگی مردم نه تنها به عنوان کارفرما، بلکه به عنوان تنظیم کننده ی امور و تولید کننده ی بزرگ ارتباط دارد و به دلیل فقدان بخش خصوصی، دامنه ی فعالیت های دولت در این کشورها روز به روز افزایش می یابد. این امر به علاوه ی محدودیت هایی که از جانب دولت در زمینه های مختلف برای تنظیم امور اقتصادی و اجتماعی جامعه ایجاد می شود، زمینه ساز فساد است (عباس زادگان، ۱۳۸۳: ۲۲). کشورهایی که میران بالاتری از رقابت را در بخش های صنعتی دارند و آزادی تجارت بالا است، سطح فساد در آن ها پایین تر است (وو، ۲۰۰۳: ۲۲) و فساد به عنوان یکی از مشکلات ناشی از ضعف اقتصادی دیده می شود (قلی پور و نیک رفتار، ۱۳۸۵: ۴).

برای مطالعه ی فساد و اثرات آن در اول باید فعالیت های فاسد را شناخت و آن ها را اندازه گیری کرد.

سه مورد از روش های اندازه گیری فساد عبارت اند از:

۱. شاخص ادراک فساد (CPI): سازمان بین المللی شفافیت به دولت ها در شناخت مضرات فساد و تشویق آن ها به بکارگیری برنامه های ضد فساد کمک می کند، این شاخص از صفر تا ده طبقه بندی می شود و هر سال به روز می شود.
  ۲. شاخص کنترل فساد (CCI): این شاخص به طور سالانه توسط بانک جهانی منتشر می شود، CCI از ۲/۵- تا ۲/۵+ طبقه بندی می شود و دارای میانگین صفر و انحراف معیار یک است. ارزش های بالاتر نشانگر کنترل فساد بیش تر است.
  ۳. شاخص فساد (CI): این شاخص توسط سازمان خدمات ریسک سیاسی ایجاد شده است و از صفر تا شش طبقه بندی می شود، شش به معنی فساد کم و صفر به معنی فساد زیاد است (کافمن، ۱۹۹۷: هشتمین کنفرانس بین المللی مقابله با فساد).
- در مورد رفع و درمان تمام عیار و نهایی فساد اداری دو دیدگاه متعارض شکل گرفته است. گروهی رفع فساد را غیر ممکن و فساد را قسمتی از خصوصیات و رفتارهای انسانی و سازمانی می دانند که عموماً طیف ساختار گرایان را تشکیل می دهند و گروه دیگر طیف خوشبینان هستند که معتقدند با

1 Corruption Perception Index

2 Control of Corruption index

3 Corruption Index

بهره گیری از راهکارهای متعدد نهادی، ترتیبات مناسب حقوقی، تدابیر مناسب فرهنگی، توسعه ی اخلاق عمومی و اصلاح رویکردهای فرهنگی مردم نسبت به امور، می توان فساد را محدود و کنترل کرد (خلفخانی، ۱۳۸۹: ۸۲).

عوامل کاهش فساد

• عوامل اقتصادی

عوامل اقتصادی بر روی اقتصاد کلان تمرکز دارد. فرض پایه ای بر این است که مؤسسات اقتصادی انگیزه های مالی را برای فساد تهیه کرده و یا تحمیل می کنند تا این که آن اتفاق بیافتد برای مثال بر اساس مطالعات صورت گرفته گزارش داده اند که تولید ناخالص داخلی کل کشور برای هر نفر رابطه ای منفی با فساد دارد. به این معنی که تنگ دستی باعث می شود که اشخاص تمایل به گرفتن رشوه پیدا کنند. بنابراین سطح توسعه ی اقتصادی یک کشور به طور سیستماتیک می تواند با فساد مرتبط باشد. عامل اقتصادی دیگری که می تواند بر فساد مؤثر باشد، میزان آزادی اقتصاد است مثلاً آزادی بیش تر اقتصاد و رقابت در این زمینه منجر به کاهش فساد می شود. رقابت می تواند به عنوان وسیله ای عمل کند که مانع خلاف کاری شود. عوامل اقتصادی دیگر عبارت اند از: برابری اقتصادی، نرخ مالیات، کارایی اقتصادی و گستردگی منابع طبیعی.

• عوامل سیاسی یا قانونی

مطالعات انجام شده در این زمینه به بررسی و موازنه کردن قدرت دولتی و پاسخگویی دولت تمرکز دارند.

• عوامل فرهنگی - اجتماعی

این عوامل بر هنجارهای غیر رسمی اجتماعی و مؤسسات غیر رسمی برای توضیح فساد تمرکز دارند. هاستد^۱ دریافت که در مطالعه ی هافستد^۲، مقیاس های مردانگی^۳ و اجتناب از عدم اطمینان^۴ به طور سیستماتیک با فساد مرتبط است. ولی پارک^۵ دریافت که مردانگی و فاصله ی قدرت^۶

1 Hosted

2 Hofstede

3vManhood

4 Avoid Uncertainty

5 Park

6 Power Distance

فساد را پیش بینی می کند ولی اجتناب از عدم اطمینان، خیر. در زمینه ی فرهنگی محققان دریافتند که پروتستانسیم^۱ و تنوع مذاهب بر فساد تأثیر می گذارند (کافمن، ۱۹۹۷: هشتمین کنفرانس بین المللی مقابله با فساد).

برنامه توسعه ی سازمان ملل مثال های متعددی درباره چگونگی استفاده ی دولت ها از فناوری اطلاعات و ارتباطات بیان می دارد، یک نمونه از آن دولت هند است که برنامه ای برای رایانه ای کردن همه ی ۲۵۰۰ دادگاه هند در دست اجرا دارد که پایگاه داده ای برای موارد جدید و در جریان ایجاد می کند. مثال دیگر سیستمی است که شهرداری سئول با نام اُپن بکار می برد. این سیستم شهروندان را قادر می سازد که بر فرایند درخواست خود نظارت کنند (یلدیز، ۶۵۱:۲۰۰۷). مکانیسمی که از آن طریق دولت الکترونیک فساد را کاهش می دهد این است که دولت الکترونیک تعامل بین مأمورین فاسد و شهروندان را کاهش داده و شفافیت و قابلیت پاسخگویی را افزایش می دهد (دانایی فرد، ۱۳۸۴:۱۰۴)، (بارنیک اندرسون، ۲۰۲:۲۰۰۹). از طریق بهبود و افزایش توانایی شهروندان برای گرفتن تصمیمات و عملیات؛ شفافیت و دسترسی به اطلاعات دولت به عنوان یک ضرورت برای ایجاد دموکراسی، اعتماد در دولت، مقابله با فساد، صحت اطلاعات دولتی و تهیه ی اطلاعات برای عموم، شرکت ها و روزنامه نگاران و دیگر فعالیت های ضروری در اجتماع، مورد توجه قرار گرفته است (برتوت، جاگر و گرایمز، ۲۶۶:۲۰۱۰).

مدل مفهومی تحقیق

با در نظر گرفتن هدف تحقیق که عبارت است از تعیین نقش فناوری اطلاعات در کاهش عوامل بروز فساد اداری و با توجه به فرضیات تحقیق، مدلی مفهومی برای تحقیق در نظر گرفته شده، که در شکل شماره ی ۱ نشان داده شده است.

کاهش عوامل بروز فساد اداری

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

بکارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در سازمان			
سیستم الکترونیکی ثابت اسناد و املاک	سیستم حسابداری الکترونیکی	سیستم الکترونیکی بایگانی	سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات
افزایش دسترسی ارباب رجوع به اطلاعات مورد نیاز	شفاف سازی اطلاعات مالی و حسابداری	کاهش دسترسی افراد غیر مسئول به پرونده ها	تسریع رسیدگی به شکایات ارباب رجوع
افزایش شفافیت فرایندها	افزایش کنترل بر فرایند حسابداری	تسهیل بازیابی اسناد و مدارک	افزایش تمایل ارباب رجوع به طرح شکایت
کاهش ارتباط رو در رو بین کارمندان و ارباب رجوع	کاهش دسترسی افراد غیر مسئول به اسناد و مدارک حسابداری	افزایش کنترل بر فرایند بایگانی اسناد و پرونده ها	ایجاد نگرش مثبت در ارباب رجوع نسبت به مؤثر بودن شکایت
کاهش تشریفات اداری	تضمین بکارگیری استانداردهای حرف های حسابداری	افزایش پاسخگویی واحد بایگانی نسبت به استعلام های مربوطه	دریافت اطلاعات در رابطه با کل سازمان
افزایش مسئولیت پذیری کارمندان افزایش کنترل بر مراحل انجام کار	افزایش پاسخگویی کارمندان حسابداری		

روش تحقیق

با توجه به این که هدف از انجام این تحقیق بررسی نقش فناوری اطلاعات در کاهش عوامل بروز فساد اداری است و با استفاده از نتایج این تحقیق سعی در کاهش عوامل بروز فساد اداری است که این امر نهایتاً منجر به کاهش فساد اداری می شود، لذا می توان عنوان کرد که این تحقیق از لحاظ هدف، یک تحقیق کاربردی است و از آن جایی که در این تحقیق از روش های مطالعه ی کتابخانه ای و نیز روش های میدانی نظیر پرسشنامه، استفاده شده است در نتیجه می توان گفت که تحقیق حاضر بر اساس ماهیت و روش یک تحقیق توصیفی است.

فرضیه ی اصلی و فرضیه های فرعی عبارت اند از:

فرضیه ی اصلی: فناوری اطلاعات و ارتباطات در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.

فرضیه ی فرعی ۱: سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.

فرضیه ی فرعی ۲: سیستم حسابداری الکترونیکی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.

فرضیه ی فرعی ۳: سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.

فرضیه ی فرعی ۴: سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.

(در جدول شماره ی ۴ سوالات مرتبط با هر یک از فرضیه ها آورده شده است).

متغیرهای مستقل این تحقیق عبارت اند از: سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، سیستم حسابداری الکترونیکی، سیستم الکترونیکی بایگانی، سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات. متغیر وابسته در این تحقیق عوامل بروز فساد اداری می باشد. برای جمع آوری اطلاعات راجع به ادبیات تحقیق از روش کتابخانه ای (مطالعه کتب و مقالات و سایت های اینترنتی) و برای آزمون فرضیه ها، از پرسشنامه استفاده شده است. برای سنجش پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای محاسبه ی این ضریب، در یک مطالعه ی مقدماتی و نمونه گیری اولیه، تعداد ۳۰ پرسشنامه توزیع شد و با استفاده از بسته ی نرم افزاری SPSS مقدار ضریب محاسبه گردید که مقدار آن در جدول شماره ی ۱ نشان داده شده است. با توجه به این که در تحقیقات علوم انسانی، ضریب آلفای بالاتر از ۰/۸ قابل قبول است، لذا می توان پرسشنامه ی مذکور را از لحاظ پایایی، خوب ارزیابی کرد.

جامعه‌ی آماری این تحقیق ۱۰۰ نفر، متشکل از مدیران و کارشناسان اداره کل ثبت اسناد و املاک استان لرستان و اداره ثبت اسناد و املاک شهرستان خرم آباد است. از این تعداد، ۳۰ نفر مربوط به مدیران و کارشناسان اداره کل ثبت اسناد و املاک استان لرستان و ۷۰ نفر مربوط به اداره‌ی ثبت اسناد و املاک شهرستان خرم آباد هستند.

جدول ۱: ضریب آلفای کرونباخ سوالات پرسشنامه

شماره‌ی سوالات	ضریب آلفای کرونباخ
۱-۶	۰/۸۵۸
۷-۱۱	۰/۹۳۵
۱۲-۱۵	۰/۸۸۸
۱۶-۱۹	۰/۸۵۳
۱-۱۹	۰/۸۹۷

به دلیل این که افراد جامعه‌ی مورد نظر از تجانس و همگونی برخوردار نیستند، جامعه به زیربخش‌های خاصی که از تجانس درون گروهی برخوردارند، تقسیم می‌شود. در مرحله‌ی بعد با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده از میان جامعه‌ی مورد نظر تعداد نمونه‌ی برآورد شده انتخاب می‌شود. با توجه به معلوم بودن تعداد جامعه‌ی آماری، از فرمول کوکران برای برآورد حجم نمونه استفاده شد که تعداد آن ۸۰ نفر به دست آمد. در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون T تک نمونه‌ای، آزمون T برای گروه‌های مستقل، آزمون تحلیل واریانس یک عامله، آزمون توکی و آزمون فریدمن استفاده شد.

بررسی و آزمون فرضیه‌های تحقیق

آزمون فرضیه‌ی اول

جهت آزمون این فرضیه، فرض‌های H_0 و H_1 به صورت زیر تعریف می‌شوند:

H_0 : سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر نیست ($\mu \geq 3$)

H_1 : سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است ($\mu > 3$)

با توجه به جدول شماره ۲، مشاهده شده معنی دار است ($\text{Sig} > 0.05$)؛ بنابراین فرض H_0 رد می‌شود و فرض مقابل آن یا H_1 مورد تایید است.

جدول ۲: آزمون T مربوط به فرضیه‌ی اول

Sig	درجه‌ی آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	فرضیه‌ی اول
۰/۷۰۰۰	۸۴	۴/۹۹۷	۰/۹۱۱۵۸	۳/۴۹۴۱	سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.

آزمون فرضیه ی دوم

فرض های H_0 و H_1 به صورت زیر تعریف می شوند:

H_0 : سیستم حسابداری الکترونیکی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر نیست ($\mu \geq 3$)

H_1 : سیستم حسابداری الکترونیکی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است ($\mu > 3$)

همان طور که در جدول شماره ۳ نشان داده شده است، t مشاهده شده معنی دار است ($t > 0.01$)؛ بنابراین فرض H_0 رد شده و فرض مقابل آن یا H_1 مورد تایید است.

جدول ۳: آزمون T مربوط به فرضیه ی دوم

Sig	درجه ی آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	فرضیه ی دوم
۰/۰۰۰	۸۳	۷/۷۹۹	۰/۷۵۱	۳/۶۳۹۳	سیستم حسابداری الکترونیکی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است

آزمون فرضیه ی سوم

جهت آزمون این فرضیه، فرض های H_0 و H_1 به صورت زیر تعریف می شوند:

H_0 : سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر نیست ($\mu \geq 3$)

H_1 : سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است ($\mu > 3$)

با توجه به جدول شماره ۵، t مشاهده شده معنی دار است ($t > 0.01$)؛ بنابراین فرض H_0 رد می شود و فرض مقابل آن یا همان H_1 مورد تایید است.

جدول ۵: آزمون T مربوط به فرضیه ی سوم

Sig	درجه ی آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	فرضیه ی سوم
۰/۰۰۰	۸۴	۱۰/۲۳۹	۰/۷۸۹	۳/۸۷۶۵	سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است

آزمون فرضیه ی چهارم

برای آزمون فرضیه ی چهارم فرضیه های H_0 و H_1 به صورت زیر نشان داده می شوند:

H_0 : سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر نیست ($\mu \geq 3$)

H_1 : سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است ($\mu > 3$)

با توجه به این که t مشاهده شده معنی دار است ($t > 0.01$)؛ فرض H_0 رد شده و فرض H_1 پذیرفته می شود (جدول ۶).

جدول ۶: آزمون T مربوط به فرضیه ی چهارم

Sig	درجه ی آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	فرضیه ی چهارم
۰/۰۰۰	۸۵	۳/۶۲۹	۰/۸۰۹	۳/۳۱۸۶	سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است

جدول ۴: سئوالات مرتبط با فرضیه ها

فرضیه ها	سئوالات
فرضیه ی ۱	سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، دسترسی ارباب رجوع به اطلاعات مورد نیاز را افزایش می دهد. سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، شفافیت فرایندها را افزایش می دهد. سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک ارتباط رودررو بین کارمندان و ارباب رجوع را کاهش می دهد. سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، باعث کاهش تشریفات اداری می شود. سیستم الکترونیکی فرایند ثبت اسناد و املاک، مسئولیت پذیری کارمندان را افزایش می دهد. سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، منجر به کنترل بیش تر مراحل انجام کارها می شود.
فرضیه ی ۲	سیستم حسابداری الکترونیکی، منجر به شفاف سازی اطلاعات مالی و حسابداری می شود. سیستم حسابداری الکترونیکی، کنترل بر فرایند حسابداری را افزایش می دهد. سیستم حسابداری الکترونیکی، دسترسی افراد غیر مسئول به مدارک حسابداری را کاهش می دهد. سیستم حسابداری الکترونیکی، بکارگیری استانداردهای حرف های حسابداری را تضمین می کند. سیستم حسابداری الکترونیکی، پاسخگویی کارمندان حسابداری را افزایش می دهد.
فرضیه ی ۳	الکترونیکی کردن واحد بایگانی، دسترسی افراد غیر مسئول را به پرونده ها کاهش می دهد. الکترونیکی کردن واحد بایگانی، بازیابی اسناد و مدارک را تسهیل می کند. الکترونیکی کردن واحد بایگانی، کنترل بر فرایند بایگانی اسناد و پرونده ها را افزایش می دهد. الکترونیکی کردن واحد بایگانی، پاسخگویی واحد بایگانی به استعلام های مربوطه را افزایش می دهد.
فرضیه ی ۴	سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات، باعث تسریع در رسیدگی به شکایات ارباب رجوع می شود. سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات، تمایل ارباب رجوع را به طرح شکایت افزایش می دهد. سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات، نگرش ارباب رجوع را نسبت به موثر بودن شکایت، در جهت مثبت تغییر می دهد. سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات منبع خوبی برای دریافت اطلاعات در رابطه با کل سازمان است.

بررسی دیدگاه پاسخ دهندگان بر اساس جنسیت

به منظور بررسی این موضوع که آیا بین نظرهای پاسخ دهندگان، با توجه به جنسیت آن‌ها، در مورد نقش فناوری اطلاعات در کاهش عوامل بروز فساد اداری تفاوت معنی داری وجود دارد یا خیر، از آزمون T با گروه‌های مستقل استفاده شده است. به منظور بررسی همسانی واریانس‌ها از آزمون لوین استفاده شده است. نتایج آزمون لوین نشان داد که همسانی واریانس‌ها در تمامی فرضیه‌ها مورد تأیید است.

در این آزمون، فرض‌های آماری H_0 و H_1 به صورت زیر مطرح شده‌اند:

H_0 : بین میانگین نظرات پاسخ دهندگان با توجه به جنسیت آن‌ها تفاوت معنی داری وجود ندارد (2μ)
($= 1\mu$)

H_1 : بین میانگین نظرات پاسخ دهندگان با توجه به جنسیت آن‌ها تفاوت معنی داری وجود دارد
($2\mu \neq 1\mu$)

با توجه به جدول شماره ۷، t به دست آمده معنی دار نیست ($Sig > 0.01$)، در نتیجه فرض H_0 پذیرفته می‌شود.

جدول ۷: آزمون T با گروه‌های مستقل جهت مقایسه‌ی نظرات پاسخ دهندگان بر اساس جنسیت

فرضیه‌ها	جنسیت	میانگین	انحراف معیار	t	درجه معنی داری	Sig	نتیجه
۱	مرد	۳/۵۷۵۵	۰/۹۷	۱/۰۶	۸۳	۰/۲۹۲	پذیرش H_0
	زن	۳/۳۵۹۴	۰/۸۰				
۲	مرد	۳/۷۱۵۴	۰/۷۴۶	۱/۱۸۶	۸۲	۰/۲۳۹	پذیرش H_0
	زن	۳/۵۱۵۶	۰/۷۵۳				
۳	مرد	۳/۸۵۳	۰/۸۷	-۰/۳۳۹	۸۳	۰/۷۳۵	پذیرش H_0
	زن	۳/۹۱۴۱	۰/۶۴۳				
۴	مرد	۳/۳۳۶۵	۰/۹۹	۰/۲۶	۸۳	۰/۷۹۵	پذیرش H_0
	زن	۳/۲۸۹۱	۰/۵۹۶				

بررسی دیدگاه پاسخ دهندگان بر اساس میزان تحصیلات

به منظور بررسی معنی دار بودن تفاوت میانگین نظرات پاسخ دهندگان بر اساس میزان تحصیلات آن‌ها، در مورد هر فرضیه، از آزمون تحلیل واریانس تک عاملی استفاده شده است. در این آزمون، فرض های آماری H_0 و H_1 به صورت زیر مطرح می شوند:

H_0 : بین میانگین نظرات پاسخ دهندگان با توجه به میزان تحصیلات آن‌ها تفاوت معنی داری وجود ندارد.

H_1 : بین میانگین نظرات پاسخ دهندگان با توجه به میزان تحصیلات آن‌ها تفاوت معنی داری وجود دارد.

جدول شماره ۸ نشان دهنده آزمون تحلیل واریانس تک عاملی جهت مقایسه ی نظرات پاسخ دهندگان بر اساس میزان تحصیلات است. با توجه به این جدول و F مشاهده ای حاصل از آزمون تحلیل واریانس تک عاملی، تفاوت میانگین نمره ی نظرات پاسخ دهندگان بر اساس میزان تحصیلات، در خصوص تأثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری معنی دار است ($Sig < 0.01$).

جدول ۸: آزمون تحلیل واریانس تک عاملی جهت مقایسه ی نظرات پاسخ دهندگان بر اساس میزان تحصیلات

فرضیات	F مشاهده ای	Sig	نتیجه
۱	۰/۳۱۹	۰/۸۱۲	پذیرش H_0
۲	۰/۸۶۲	۰/۴۶۴	پذیرش H_0
۳	۳/۴۶۸	۰/۰۰۷	رد H_0
۴	۱/۲۵۳	۰/۲۹۶	پذیرش H_0

به منظور مقایسه ی زوجی میانگین نظرات هر یک از پاسخ دهندگان با توجه به میزان تحصیلات آن‌ها در مورد تأثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری، از آزمون توکی استفاده شد. نتایج نشان داد که به طور معنی داری میانگین نظرات افرادی که دارای مدرک دیپلم هستند، از میانگین نظرات افرادی که دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم هستند، در خصوص تأثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری کم تر است. به عبارت دیگر، افرادی که دارای تحصیلات دیپلم هستند، تأثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری را کم تر می دانند.

بررسی دیدگاه پاسخ دهندگان بر اساس سابقه ی کار

به منظور بررسی این موضوع که آیا بین میانگین نظرات افراد با توجه به سابقه ی کار آن ها در مورد هر فرضیه تفاوت معنی داری وجود دارد یا خیر، از آزمون تحلیل واریانس تک عاملی استفاده شده است. در این آزمون، فرض های آماری H_0 و H_1 به صورت زیر مطرح می شوند:

H_0 : بین میانگین نظرات افراد با توجه به سابقه ی کار آن ها در مورد هر فرضیه تفاوت معنی داری وجود ندارد.

H_1 : بین میانگین نظرات افراد با توجه به سابقه ی کار آن ها در مورد هر فرضیه تفاوت معنی داری وجود دارد.

با توجه به جدول شماره ۹، مشخص می شود که بین میانگین نمره نظرات افراد بر اساس سابقه ی کار آن ها در مورد هر فرضیه، تفاوت معنی داری وجود ندارد ($Sig > 0.01$).

جدول ۹: آزمون تحلیل واریانس تک عاملی جهت مقایسه ی نظرات افراد بر اساس سابقه ی کار

نتیجه	Sig	F مشاهده ای	فرضیات
H_0 پذیرش	۰/۲۲۶	۱/۴۴۷	۱
H_0 پذیرش	۰/۹۷۲	۰/۱۲۸	۲
H_0 پذیرش	۰/۵۸۹	۰/۷۰۸	۳
H_0 پذیرش	۰/۶۹۱	۰/۵۶۲	۴

رتبه بندی سؤالات پرسشنامه و فرضیات تحقیق

برای رتبه بندی سؤالات تخصصی پرسشنامه و همچنین فرضیات تحقیق بر اساس اهمیت آن ها در کاهش عوامل بروز فساد اداری از آزمون فریدمن استفاده شده است، نتایج این آزمون در جدول های شماره ۱۰ و ۱۱ نشان داده شده است.

جدول ۱۰: رتبه بندی سؤال های پرسشنامه بر اساس آزمون فریدمن

سؤال ها	میانگین
سؤال ۱	۱۱.۲۳
سؤال ۲	۱۰.۳۳
سؤال ۳	۸.۳۲
سؤال ۴	۸.۳۹
سؤال ۵	۹.۲۱
سؤال ۶	۱۰.۷۶
سؤال ۷	۹.۷۸
سؤال ۸	۱۱.۲۷
سؤال ۹	۱۱.۴۲
سؤال ۱۰	۹.۸۰
سؤال ۱۱	۸.۳۱
سؤال ۱۲	۱۱.۶۶
سؤال ۱۳	۱۲.۴۴
سؤال ۱۴	۱۱.۴۰
سؤال ۱۵	۱۲.۱۴
سؤال ۱۶	۸.۷۱
سؤال ۱۷	۸.۵۶
سؤال ۱۸	۷.۶۶
سؤال ۱۹	۸.۶۲

Test Statistics ^a	
N	۸۰
Chi-Square	۱۳۶.۷۴۵
df	۱۸
Asymp. Sig.	.۰۰۰

جدول ۱۱: رتبه بندی فرضیات تحقیق با توجه به اهمیت نقش آن ها در کاهش عوامل بروز فساد اداری

رتبه	فرضیات	رتبه بندی میانگین
۱	سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.	۳/۰۹
۲	سیستم حسابداری الکترونیکی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.	۲/۵۲
۳	سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.	۲/۳۶
۴	سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.	۲/۰۳

نتیجه گیری

با توجه به نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل اطلاعات، می توان چنین نتیجه گیری کرد:

۱. در جدول شماره ۲، نتایج آزمون T تک نمونه ای مربوط به فرضیه ی اول نشان داده شده است و با توجه به این نتایج، فرضیه ی اول تحقیق با ۹۹٪ اطمینان پذیرفته می شود. در نتیجه می توان ادعا کرد که سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.
۲. آزمون T تک نمونه ای مربوط به فرضیه ی دوم در جدول شماره ۳ نشان داده شده است. نتایج نشان دهنده پذیرش فرضیه ی دوم است. پس با ۹۹٪ اطمینان می توان گفت که سیستم حسابداری الکترونیکی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.
۳. طبق نتایج مندرج در جدول شماره ۵ که نشان دهنده نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه ای مربوط به فرضیه ی سوم تحقیق است، فرضیه ی سوم تحقیق با ۹۹٪ اطمینان پذیرفته می شود، در نتیجه می توان گفت که سیستم الکترونیکی بایگانی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.
۴. نتایج حاصل از آزمون فرضیه ی چهارم در سطح اطمینان ۹۹٪ در جدول شماره ۶ نشان داده شده است. با توجه به این جدول، فرضیه ی چهارم تحقیق پذیرفته می شود، به عبارت دیگر می توان گفت که سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر است.
۵. طبق نتایج مندرج در جدول شماره ۷ که نشان دهنده آزمون T با گروه های مستقل جهت مقایسه ی نظرات پاسخ دهندگان بر اساس جنسیت است تفاوت معنی داری بین میانگین نظرات پاسخ دهندگان با توجه به جنسیت آن ها وجود ندارد به عبارت دیگر، هر دو گروه مردان و زنان تأثیر سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، سیستم حسابداری الکترونیکی، سیستم الکترونیکی بایگانی و سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات را بر کاهش عوامل بروز فساد اداری به یک میزان می دانند.
۶. جدول شماره ۸ نشان دهنده آزمون تحلیل واریانس تک عاملی جهت مقایسه نظرات پاسخ

دهندگان بر اساس میزان تحصیلات است. با توجه به این جدول، مشخص است که میانگین نمره ی نظرات افراد بر اساس میزان تحصیلات، در خصوص تاثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری، معنی دار است. با توجه به نتایج حاصل از مقایسه ی زوجی میانگین نظرات هر یک از پاسخ دهندگان با توجه به میزان تحصیلات آن ها در مورد تأثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری، مشخص شد که به طور معنی داری میانگین نظرات افرادی که دارای مدرک دیپلم هستند، از میانگین نظرات افرادی که دارای مدرک تحصیلی فوق دیپلم هستند، در خصوص تاثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری کم تر است. به عبارت دیگر، افرادی که دارای تحصیلات دیپلم هستند، تأثیر سیستم الکترونیکی بایگانی بر کاهش عوامل بروز فساد اداری را کم تر می دانند.

۷. با بررسی دیدگاه پاسخ دهندگان بر اساس سابقه ی کار که نتایج آن در جدول شماره ۹ نشان داده شده است، مشخص شد که تفاوت معنی داری بین میانگین نظرات پاسخ دهندگان با توجه به سابقه ی کار آن ها وجود ندارد. به عبارت دیگر هر ۵ گروه، تأثیر سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، سیستم حسابداری الکترونیکی، سیستم الکترونیکی بایگانی و سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات را بر کاهش عوامل بروز فساد اداری به یک میزان می دانند.

۸. با توجه به نتایج آزمون فریدمن، مواردی مانند تسهیل بازیابی اسناد و مدارک، افزایش پاسخگویی واحد بایگانی به استعلام های مربوطه و کاهش دسترسی افراد غیر مسئول به پرونده ها از طریق سیستم الکترونیکی بایگانی، کاهش دسترسی افراد غیر مسئول به مدارک حسابداری و افزایش کنترل بر فرایند حسابداری از طریق سیستم حسابداری الکترونیکی و همچنین افزایش دسترسی ارباب رجوع به اطلاعات مورد نیاز از طریق سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، بیش ترین نقش را در کاهش عوامل بروز فساد اداری دارند. همچنین مواردی مانند ایجاد نگرش مثبت در ارباب رجوع نسبت به مؤثر بودن شکایات از طریق سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات، کاهش ارتباط رودررو بین کارمندان و ارباب رجوع و کاهش تشریفات اداری از طریق سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک و افزایش پاسخگویی کارمندان حسابداری از طریق سیستم حسابداری الکترونیکی، کم ترین نقش را در کاهش عوامل بروز فساد اداری دارند. همچنین از بین چهار سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک، حسابداری، بایگانی و رسیدگی به شکایات، سیستم الکترونیکی بایگانی بیش ترین نقش و سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات کم ترین نقش را در کاهش عوامل بروز فساد اداری دارند.

مقایسه‌ی نتایج تحقیق با نتایج سایر محققان

نتایج تحقیق نشان داد که فناوری اطلاعات و یا به عبارت بهتر سیستم‌های الکترونیکی اطلاعات در کاهش عوامل بروز فساد اداری مؤثر هستند که این نتایج با نتایج حاصل از تحقیق گیتی جهانبخش با عنوان بررسی رابطه‌ی بین استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و کاهش فساد اداری در بانک رفاه، کلثوم عباسی شاهکوه و همکاران، اندرسن و سونگ چول کیم و همکاران سازگاری دارد؛ ولی نتایج این تحقیق با نتایج به دست آمده در مطالعه‌ی حسن دانایی فرد مغایرت دارد، وی نتیجه گرفته است که فناوری اطلاعات و ارتباطات نمی‌تواند منجر به فساد اداری شود که این امر به نظر می‌رسد می‌تواند به خاطر عواملی مانند طرح نظام‌های اطلاعاتی و تصمیم‌های مدیریتی و عوامل سازمانی و محیطی باشد که نیازمند به تحقیقات بیش‌تری است.

پیشنهادهای

با در نظر گرفتن نتایج تحقیق پیشنهادهای زیر ارائه می‌شوند:

۱. نتایج تحقیق نشان دهنده مؤثر بودن سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در کاهش عوامل بروز فساد اداری است؛ از آن جایی که فرایند ثبت اسناد و املاک سازمان مورد بررسی جدیداً و نه به صورت کامل به صورت الکترونیکی درآمده است پیشنهاد می‌شود که سازمان مربوطه نسبت به تکمیل سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک خود اقدام کند و فرایندهای دستی، تا آن جا که امکان دارد به صورت الکترونیکی انجام شوند. یکی از دلایلی که ممکن است پاسخ دهندگان را نسبت به مؤثر نبودن سیستم الکترونیکی ثبت اسناد و املاک در جهت کاهش تشریفات اداری و کاهش ارتباط رو در رو بین کارمندان و ارباب رجوع بدبین کرده باشد، می‌تواند همین کامل نبودن سیستم الکترونیکی ثبت باشد.

۲. براساس نتایج به دست آمده از این تحقیق، نقش سیستم حسابداری الکترونیکی در کاهش عوامل بروز فساد اداری مورد تایید قرار گرفته است. لذا به سازمان مربوطه توصیه می‌شود که سیستم سنتی حسابداری را کنار گذاشته و به طور کامل از سیستم‌های الکترونیکی حسابداری مانند برنامه‌هایی که برای همین منظور طراحی شده‌اند، استفاده کنند تا زمینه‌ی فعالیت‌های فسادآمیز کاهش یابد.

۳. همان‌طور که نتایج نشان داد، الکترونیکی کردن واحد بایگانی باعث تسهیل بازایی اسناد و مدارک می‌شود. همچنین باعث افزایش کنترل بر فرایند بایگانی اسناد و پرونده‌ها و همین‌طور افزایش پاسخگویی به استعلام‌های مربوطه شده و دسترسی افراد غیر مسئول را به پرونده‌ها کاهش می‌دهد. به بیان دیگر، الکترونیکی کردن واحد بایگانی، منجر به کاهش عوامل بروز فساد اداری می‌شود.

بدر نظر گرفتن این مزایا، توصیه می‌شود که سازمان، واحد بایگانی خود را به صورت الکترونیکی درآورد و از نرم افزارهای بایگانی برای بایگانی اسناد و مدارک استفاده کند؛ این امر نه تنها منجر به کسب مزایای مذکور می‌شود، بلکه نگهداری حجم زیادی از اسناد و پرونده‌ها را تسهیل کرده و از هزینه‌ی آن می‌کاهد.

۴. یکی از منابع کسب اطلاعات در مورد سازمان و پی بردن به کاستی‌ها، ارباب رجوع است. هر سازمانی که بخواهد از این منبع استفاده لازم را ببرد، لازم است واحدی را برای کسب نظرات ارباب رجوع تشکیل دهد تا آن‌ها از طریق این واحد بتوانند پیشنهادهای خود را بیان کنند. نتایج تحقیق نشان دهنده نظرات موافق افراد در خصوص این مورد است. همچنین، اگر ارباب رجوع تخلفی در سازمان مشاهده کرد باید بتواند از طریق واحد مذکور و بدون هیچ گونه واهمه‌ای، آن را اطلاع دهد. با توجه به نتایج مشخص است که سیستم الکترونیکی رسیدگی به شکایات، بستر امنی برای طرح شکایات ایجاد می‌کند. همچنین باعث می‌شود به شکایات سریع‌تر رسیدگی شود و تمایل ارباب رجوع را به طرح شکایت افزایش می‌دهد. با توجه به این موارد، توصیه می‌شود که سازمان سیستمی را طراحی کند که ارباب رجوع بتواند به صورت الکترونیکی و بدون نیاز به مراجعه‌ی مستقیم به سازمان، شکایات خود را مطرح کند.

منابع و مأخذ

- باردان، پرتاب (۱۳۷۸). «فساد اداری و توسعه»، ترجمه‌ی جواد روانی رصاف، مجله‌ی برنامه و بودجه، سال چهارم، شماره‌ی ۴۲.
- توربن و دیگران (۱۳۸۸). فناوری اطلاعات برای مدیریت؛ دگرگون‌سازی اقتصاد دیجیتالی، ترجمه‌ی اصغر صراف‌زاده، تهران، انتشارات ترمه.
- خضری، محمد (۱۳۸۷). «آسیب‌شناسی روش‌های مبارزه با فساد اداری در ایران»، مطالعات راهبردی، سال یازدهم، شماره چهارم.
- خلفخانی، مهدی (۱۳۸۹). «رویکرد اجتماعی در تدوین شاخص‌های اندازه‌گیری فساد اداری»، دانش ارزیابی، سال دوم، شماره سوم.
- دانایی فرد، حسن (۱۳۸۴). «استراتژی مبارزه با فساد: آیا فناوری اطلاعات فساد اداری را کاهش می‌دهد؟»، فصلنامه‌ی مدرس علوم انسانی، دوره‌ی نهم، شماره دوم.
- دهقان، سعید. «دولت الکترونیک و سلامت نظام اداری»، سازمان بازرسی کل کشور. قابل دسترس در سایت:

رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۶). سرطان اجتماعی فساد. تهران، شرکت سهامی انتشار.
 زرنندی، سعید؛ عابدی جعفری، عابد (۱۳۸۶). «شهرداری الکترونیک راهی برای کاهش فساد
 اداری، مطالعه ی موردی شهرداری الکترونیک سنول»، اولین کنفرانس بین المللی شهرداری
 الکترونیکی، ۲۴ و ۲۵ مهرماه ۱۳۸۶. قابل دسترس در سایت:

http://www.civilica.com/Paper-EMUN01-EMUN01_009.html

صادقی، حسین؛ صباغ کرمانی، مجید؛ شقاقی شهری، وحید (۱۳۸۷). «بررسی اثرات تمرکز
 زدایی مالی بر کنترل فساد»، تحقیقات اقتصادی، دوره ی ۴۳، شماره ی ۸۵.
 صالحی، جواد (۱۳۸۸). «فساد اداری، مفهوم، علل و آثار آن»، ماهنامه ی کانون، شماره ی ۱۰۲.
 عباس زادگان، محمد (۱۳۸۳). فساد اداری، تهران، دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ اول.
 عباسی شاهکوه، کلثوم؛ تقفی، فاطمه؛ عبدلهی، علی (۱۳۸۶). «نقش دولت الکترونیک
 در کاهش فساد اداری در ایران»، چهارمین کنفرانس بین المللی مدیریت فناوری اطلاعات و ارتباطات،
 ۲۹ و ۳۰ بهمن ماه ۱۳۸۶، قابل دسترس در سایت:

http://www.civilica.com/Paper-ICTM04-ICTM04_018.html

علیزاده ثانی، محسن؛ فانی، علی اصغر (۱۳۸۶). «تاثیر فساد اداری بر توسعه ی انسانی جوامع»،
 فصلنامه ی اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم، شماره های ۱ و ۲.
 قلی پور، رحمت الله؛ نیک رفتار، طیبه (۱۳۸۵). «فساد اداری و راهکارهای مناسب برای مبارزه
 با آن»، مجلس و پژوهش، سال ۱۳، شماره ۵۳.

Alejandro Guerrero, M; Rodriguez-Oreggia, E (2008). «On the individual decisions to commit corruption: A methodological complement», Journal of Economic Behavior & Organization Vol. 65 (2008).

Barnebeck Andersen, T. (2009). «E-Government as an anti-corruption strategy», Information Economics and Policy, 21(2009).

Bertot, J.C; Jaeger, P.T; Grimes, J.M (2010). «Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies», Government Information Quarterly 27 (2010).

Bhuiyan, S.H. (2011). «Modernizing Bangladesh public adminis

tration through e-governance: Benefits and challenges», *Government Information Quarterly* 28 (2011).

Blackburna, K. et all (2006). «The incidence and persistence of corruption in economic development», *Journal of Economic Dynamics & Control*, 30 (2006).

Ciocchini, F. et all (2003). «Does corruption increase emerging market bond spreads?», *Journal of Economics and Business* 55(2003).

Csaki, C; Gelleri, Peter (2005).« Conditions and benefits of applying decision technological solutions as a tool to curb corruption within the procurement process: The case of Hungary», *Journal of Purchasing & Supply Management* 11 (2005).

Fisman, R; Gatti, R (2002). «Decentralization and corruption: evidence across countries». *Journal of Public Economics* 83(2002).

Gil-garcia, J.R.; Martinez-Moyano, I.J. (2007).«Understanding the evolution of e-government: The influence of systems of rules on public sector dynamics», *Government Information Quarterly* 24 (2007).

Heeks, R. (2001). «Understanding e-governance for development», i-government working paper series, paper No. 11. Manchester, Uk: IDPM, university of Manchester.

Kaufmann, D. (1997). «Economic Corruption: Some Facts» The 8th International Anti - Corruption Conference. Available at: <http://8iacc.org/papers/kaufmann>

Lizada, L.; Kocenda, E. (2001). «State of corruption in transition: case of theCzech Republic», *Emerging Markets Review* 2 (2001).

Sharifi, H.; Zarei, B. (2004). «An adaptive approach for implementing e-government in I.R. Iran», *Journal of Government Information* 30 (2004).

Sharifi, M.; Manian, A. (2010). «The study of the success indicators for pre-implementation activities of Iran's E-Government development projects», *Government Information Quarterly* 27 (2010).

Wu, Thomas. (2003). «Corruption in china: Effects on Economic Development and Remedial Policies», *Independent Studies*. The Hong Kong Polytechnic University. MGT682.

Yildiz, M. (2007). «E-government research: Reviewing the literature, limitations, and ways forward», *Government Information Quarterly* 24 (2007).

2010 corruption perception index. Available at: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results

2009 corruption perception index. Available at: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table

2008 corruption perception index. Available at: http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table